

multitudo sibi subiecta contra hostes tuta reddatur. Nihil enim prodesse interiora vitare pericula, si ab exterioribus defendi non possent.

Sic igitur bonæ multitudinis institutioni tertium restat ad Regis officium pertinens, ut sic de promotione sollicitus: quod fit dum in singulis quæ præmissa sunt; si quid inordinatum est, corrigere; si quid deest, supplere; si quid melius fieri potest, studet perficere. Unde & Apostolus I. Corinth. xii. fideles monet ut semper emulenter curam meliora.

Hæc igitur sunt quæ ad Regis officium pertinent, de quibus per singula diligentius tractare oportet.

DE REGIMINE PRINCIPUM LIBER II.

CAPUT I.

Qualiter ad Regem pertinet instituire civitatem, vel castra ad gloriam consequendam: & quod eligere debet ad hoc loca temperata; & quæ commoda ex hoc, regna consequantur, & quæ incommoda de contrario.

Primum igitur præcipue oportet exponere Regis officium ad institutionem civitatis aut regni. Nam sicut Vegetius dicit, potentissimæ nationes, & principes nominati nullam majorem potuerunt gloriam assequi quam aut fundare novas civitates, aut ab aliis conditas in nomen suum sub quadam amplificatione transferre: quod quidem documentis sacre Scripturæ concordat. Dicit enim Sapiens in Eccli. xl. 19. quod *edificatio civitatis confirmabit nomen*. Hodie namque nomen Romuli nesciretur, nisi quia condidit Roman. In institutione autem civitatis, aut regni, si copia detur, primo quidem est regio per Regem eligenda, quam temperatam esse oportet. Ex regionis enim temperie habitatores multa commoda consequuntur. Primo namque consequuntur homines ex temperie regionis incolumitatem corporis, & longitudo vitam. Cum enim sanitas in quadam temperie humorum consistat, in loco temperato conservabitur sanitas: simile namque suo simili conservatur. Si autem fuerit excessus caloris, vel frigoris, necesse est quod secundum qualitatem aeris corporis qualitas immutetur: unde quadam naturali industria animalia quædam tempore frigido ad calida loca se transferunt, rursum tempore calido loca frigida repetentes, ut ex contraria dispositione loci, temporis temperiem consequantur. Rursus, cum animal vivat per calidum, & humidum, si fuerit calor intensus, cito naturale humidum exsiccat, & deficit vita; sicut lucerna cito extinguitur, si humor infusus cito per ignis magnitudinem consumatur. Unde in quibusdam calidissimis Æthiopia regionibus homines ultra triginta annos non vivere perhibentur. In regionibus vero frigidis in excessu, naturale humidum de facili congelatur, & calor naturalis extinguitur. Deinde ad opportunitates bellorum, quibus tuta reddatur humana societas, regionis temperies plurimum valet. Nam, sicut Vegetius refert, omnes nationes quæ vicinæ sunt Soli, nimio calore siccatæ, amplius quidem sapere, sed

minus de sanguine habere dicuntur, ac propterea constantiam, atque fiduciam de propinquo pugnandi non habent, quia mecum vulnera qui modicum sanguinem se habere noverunt. E contra septentrionales populi remoti à Solis arduoribus inconspicibiles quidem, sed tamen largo sanguine redundantes, sunt ad bella prompssissimi. His qui temperatioribus habitant plagis, & copia sanguinis suppetit ad vulnerum, mortisque contemptum, nec prudentia deficit; quæ modestiam servet in castris, & non parum prodest uti in dimicatione consiliis. Demum temperata regio ad politicam vitam valet. Ut enim Aristoteles dicit in sua politica, quæ in frigidis locis habitant gentes, sunt quidem plene animositate, intellectu autem, & arte magis deficientes, propter quod liberæ perseverant magis; non vivunt autem politice, & vicinis propter imprudentiam principum non possunt. Quæ autem in calidis sunt, intellectivæ quidem sunt, & artificiosæ secundum animam, sine animositate autem: propter quod subiectæ quidem sunt, & subiectæ perseverant. Quæ autem in mediis locis habitant, utroque participant, propter quod & liberi perseverant, & maxime politice vivere possunt, & sciunt aliis principari. Est igitur eligenda regio temperata ad institutionem civitatis, vel regni.

CAPUT II.

Qualiter eligere debent Reges & Principes regiones ad civitates, vel castra instituenda, in quibus aer sit salubris: & ostendit in quo talis aer cognoscitur, & quibus signis.

Post electionem autem regionis, oportet civitati constituendæ idoneum locum eligere: in quo primo videtur aeris salubritas requirenda. Conversationi enim civili præjacet naturalis vita, quæ per salubritatem aeris servatur illæsa. Locus autem saluberrimus aeris, ut Vegetius tradit, excelsus non nebulosus, non pruinosus, regionesque cæli spectant neque æstuosas, neque frigiditas, demum paladibus non vicinus. Eminentia quidem loci solet ad aeris salubritatem conferre, quia locus eminens ventorum perfilationibus patet, quibus redditur aer purus: vapores etiam qui virtute radii solaris resolvuntur à terra, & ab aquis, multiplicantur magis in convallibus, & in locis dimissis quam in altis: unde in locis altis aer subtilior invenitur. Hujusmodi autem subtilitas aeris, quæ ad liberam, & sinceram respirationem plurimum valet, impeditur per nebulas, & pruinas, quæ solent in locis multum humidis abundare: unde loca hujusmodi inveniantur salubritati esse contraria. Et quia loca paludosa nimia humiditate abundant, oportet locum construendæ urbi electum à paludibus esse remotum. Cum enim auræ matutine Sole oriente ad locum ipsum pervenient, & eis ortæ à paludibus nebulae adjunguntur, flatus bestiarum palustrium venenatarum cum nebulis mixtos spargunt, & locum faciunt pestilentem. Si tamen mœnia constructa fuerint in paludibus quæ fuerint prope mare, spectentque ad septentrionem, vel circa, hæc paludes excelsiores fuerint quam litus marinum, rationabiliter videbuntur esse constructa. Fossis enim ductis exitus aquæ patebit ad litus, & mare tempestatis auctum in paludes reduciendo non permittit & animalia palustria nasci. Et si aliqua animalia de superioribus locis venerint, inconsueta salsedine occiduntur. Oportet & locum urbi destinatum

ad

ad calorem, & frigus temperate disponi secundum aspectum ad plagas cæli diversas. Si enim mœnia maxime prope mare constituta spectabunt ad meridiem, non erunt salubria. Nam hujusmodi loca mane quidem erunt frigida, quia non respiciuntur à Sole, meridie vero erunt ferventia propter Solis respectum. Quæ autem ad occidentem spectant, orto Sole tepescant, vel etiam frigent, meridie calent, vespere fervent propter caloris conjuncturam, & Solis aspectum. Si vero ad orientem spectabunt, mane quidem propter Solis oppositionem directam temperatealescent; nec multum in meridie calor augetur, Sole non directe spectante ad locum, vespere vero totaliter radiis Solis aversis loca frigescent. Eademque, vel similis temperies erit, si ad aquilonem locum respiciat urbis, è converso est quod de meridiem respiciente est dictum. Experimento autem cognoscere possumus quod in majorem calorem minus salubriter aliquis transmutatur. Quæ enim à frigidis locis corpora traduntur in calida, non possunt durare, sed dissolvuntur, quia calor sugendo vaporum naturalis virtutes dissolvit: unde etiam in salubribus locis corpora æstate infirma redduntur. Quia vero ad corporum sanitatem convenientium ciborum usus requiritur, in hoc conferre oportet de loci salubritate qui consistenda urbi eligitur, ut ex conditione ciborum discernatur qui nascuntur in terra: quod quidem explorare solebant antiqui ex animalibus ibidem nutritis. Cum enim hominibus, aliisque animalibus commune sit uti ad nutrimentum his qui nascuntur in terra, consequens est ut si occisorum animalium viscera inveniantur bene valentia, quod homines etiam in loco eodem salubribus possint nutriti. Si vero animalium occisorum appareant morbida membra, rationabilis accipi potest quod nec hominibus illius loci habitatio sit salubris. Sicut autem aer temperatus, ita salubris aqua est requirenda. Ex his enim maxime dependet sanitas corporum, quæ sæpius in usum hominum assumuntur. Et de ea re quidem manifestum est quod quotidie ipsam aspirando intorsum attrahimus usque ad ipsa vitalia: unde principaliter ejus salubritas ad incolumitatem corporum confert. Item quia inter ea quæ assumuntur per modum nutrimenti, aqua est quæ sæpius utitur tam in potibus, quam in cibis: ideo nihil est præter aeris puritatem magis pertinens ad loci sanitatem quam aquarum salubritas. Est & aliud signum, ex quo considerari potest loci salubritas, si videlicet hominum in loco commorantium facies bene colorate appareant, robusta corpora, & bene disposita membra, si pueri multi, & vivaces, si senes multi reperiantur ibidem. E converso, si facies hominum deformes appareant, debilia corpora, exinanita membra, vel morbida, si pauci, & morbidi pueri, & adhuc pauciores senes; dubitari non potest, solum esse mortiferum.

CAPUT III.

Qualiter necesse est talen civitatem construendam à Rege, habere copiam rerum victualium, quæ sine eis civitas esse perfecta non potest: & distinguit duplicem modum istius copie, primum tamen magis commendat.

Oportet autem ut locus construendæ urbi electus non solum talis sit qui salubritate habitatores conservet, sed uberata ad victum sufficiat. Non enim est possibile multitudinem hominum habitare

ubi victualium non suppetit copia. Unde, ut vult Philosophus, cum Xenocrates architector petissimus Alexandro Macedoni demonstraret in quadam monte civitatem egregie formæ construi posse, interrogasse fertur Alexander, si essent agri qui civitati possent frumentorum copiam ministrare. Quod cum defecere inveniret, respondit vituperandum esse, si quis in tali loco civitatem construeret. Sicut enim natus infans non potest ali sine nutritis lacte, nec ad incrementum perducatur; sic civitas sine ciborum abundantia frequentiam populi habere non potest. Duo tamen sunt modi quibus alicui civitati potest affluentia rerum suppetere. Unus, qui dictus est, propter regionis fertilitatem abunde omnia producentis quæ humane vite requirit necessitas. Alius autem per mercationis usum, ex quo ibidem necessaria vitæ ex diversis partibus adducantur. Primum autem modus convenientior esse manifeste convincitur. Tanto enim aliquid dignius est, quanto per se sufficientius invenitur, quia quod alio indiget, deficiens esse monstratur. Sufficientiam autem plenius possidet civitas cui circumjacens regio sufficiens est ad necessaria vitæ, quam illa quæ indiget ab aliis per mercationem accipere. Dignior enim est civitas, si abundantiam rerum habeat ex territorio proprio, quam si per mercatores abundet. Cum hoc etiam videtur esse securius, quia propter bellorum eventus, & diversa viarum discrimina, de facili potest impediti victualium deportatio, & sic civitas per defectum victualium opprimetur. Est etiam hoc utilis ad conversationem civilem. Nam civitas quæ ad sui sustentationem mercationum multitudinem indiget, necesse est ut continuum extraneorum convictum patiatur. Extraneorum autem conversatio corrumpit plurimum civium mores, secundum Aristotelis doctrinam in sua politica: quia necesse est venire ut homines extranei aliis legibus, & consuetudinibus nutriti, in multis aliter agant quam sint civium mores; & sic dum civis exemplo ad agenda similia provocantur, civilis conversatio perturbatur. Rursus si civis ipsi mercationibus fuerint dediti, pandetur pluribus vitis aditus. Nam cum negotiatorum studium maxime ad lucrum tendat, per negotiationis usum cupiditas in cordibus civium traducitur, ex quo convenit ut in civitate omnia fiant venalia, & fide subtracta locus fraudibus aperitur, publicoque bono contempto proprio commodo quisque deservit, deficientque virtutis studium, dum honor virtutis præmium omnibus defertur: unde necesse erit in tali civitate civilem conversationem corrumpi. Est etiam negotiationis usus contrarius quam plurimum exercitio militari. Negotiatores enim cum unbram colunt, à laboribus vacant, & dum fruuntur deliciis, mollescent animo, & corpora redduntur debilia, & ad labores militares inepta: unde secundum jura civilia negotiatio est militibus interdita. Denique civitas illa solet esse magis pacifica, cuius populus rarius congregatur, minusque intra urbis mœnia resident. Ex frequenti enim hominum concursu datur occasio litibus, & seditionibus materia ministratur. Unde secundum Aristotelis doctrinam utilis est quidem quod populus extra civitatis exercereat, quam quod intra civitatis mœnia jugiter commoretur. Si autem civitas sit mercationibus dedita, maxime necesse est ut intra urbem cives resideant, ibique mercationes exercent. Melius igitur est quod civitati victualium copia suppetat ex propriis agris, quam quod civitas sit totaliter negotiationis exposita. Nec tamen negotiatores omnino à civitate oportet excludi, quia non de fa-

Lz

ci-

illi, potest inveniri locus qui sic omnibus vite necessarius abundet quod non indigeat aliquibus aliunde allatis; eorumque que in eodem loco superabundat, eodem modo redderet multis damnosa copia, si per mercatorum officium ad alia loca transferri non possent. Unde oportet quod perfecta civitas moderate mercatoribus utatur.

CAPUT IV.

Quod regio quam Rex eligit ad civitates, & castra instituenda, debet habere alimentates: in quibus croes sunt arceadi, ut moderate eis utantur, quia sepius sunt causa dissolutionis, unde regnum dissipatur.

EST etiam constituendis urbibus eligendus locus qui amenitate habitatores delectet. Non enim facile deseritur locus amoenus, nec de facili ad locum illum confluunt habitantium multitudo cui deest amoenitas, eo quod absque amenitate vita hominis durare non possit. Ad hanc autem amenitatem pertinet quod sit locus camporum plantis densus, arborum ferax, montium propinquitate conspicuus, nemoribus gratus, & aquis irriguus. Verum quia nimia amenitas superflue ad delicias homines allicit, quod civitati plurimum nocet; ideo oportet ea moderate uti. Primum namque homines vacantes deliciis, sensu heberantur; immergit enim earum suavis sensibus animam; ita quod in rebus delectantibus liberam iudicium habere non possunt. Unde secundum Aristotelem sententiam, prudentia iudicis per delectationem contrahitur. Deinde delectationes superflue ab honestate virtutis defecere faciunt: nihil enim magis perducit ad immoderatum augmentum, per quod medium virtutis corrumpitur, quam delectatio: tum quia natura delectationis est avida, & sic modica delectatione sumpta precipitatur in superfluum delectationum illecebraz, sicut ligna sicca ex modico igne accenduntur: tum etiam quia delectatio appetitum non satiat, sed gustata sitium sui magis inducit. Unde ad virtutis officium pertinet ut homines a delectationibus superfluis abstinant. Sic enim superfluitate vitata facilius ad medium virtutis perveniunt. Consequenter etiam deliciis superflue dedit mollescent animo, & ad ardua quaque atenda, nec non ad tolerandos labores, & pericula abhorrenda pusillanimes fiunt: unde & ad bellicum usum deliciae plurimum nocent: quia, ut Vegetius dicit in Libro de re militari, minus timet mortem qui minus deliciarum se novit habuisse in vita. Demum deliciis resoluti plerumque pigrescent, & intermissis necessariis studiis, & negotiis debitis, solis deliciis adhibent curam, in quas que prius ab aliis fuerant congregata, profusi dispergunt: unde ad partem deducti, dum consensu deliciis carere non possunt, se fartis, & rapinis exponunt, ut habeant unde possint suas voluptates explere. Est igitur nocivum civitati vel ex loci dispositione, vel ex quibuscumque aliis rebus, deliciis superfluis abundare. Opportunum est igitur in conversatione humana modicum delectationis quasi pro condimento habere, ut animus hominum recreetur: quia, ut Seneca dicit de tranquillitate animi ad Serenum, danda est animis remissio. Meliores enim aptioresque requiescunt resurgunt; quasi prosit animo temperate deliciis uti, ut sal in ciborum coctura pro ipsorum suavitate, quod superflue immixtum illos corrumpit. Amplius autem, si id quod est ad finem, ut finis queritur, tollitur,

& destruitur ordo nature; sicut si faber quærit metallum propter se ipsum, aut carpentarius serram, sive medicus medicinam, quæ continentur ad suos debitos fines. Finis autem quæ Rex in civitate sub regimine debet intendere, est vivere secundum virtutem; ceteris autem quilibet uti debet sicut his quæ sunt ad finem, & quantum est necessarium in prosequendo finem. Hoc autem non contingit in his quæ superflue delectationibus inhiuntur, quia tales delectationes non ordinantur ad finem jam dictum, immo queri videntur ut finis: quo quidem modo viderantur velle ut illi impii qui in Libro Sapientie (cap. 11. 6.) dicunt, non recte cogitantes, ut dicitur Scriptura testatur: *Ventite, fruamur bonis que sunt, quod ad finem pertinet, & utamur creatura, tanquam in juventute celeriter, & cætera que ibidem sequuntur.* In quibus immoderatus usus delectabilium corporis ut juvenilis ætatis ostenditur, & dignæ Scriptura reprehenditur. Hinc est quod Aristoteles in Ethicis usum delectabilium corporis, usui ciborum assimilat: qui amplius minusve sumpti sanitatem corrumpunt; qui autem commensurati sunt, & salvantur, & augent. Ita de virtute contingit circa amoenitates, & delicias hominum.

CAPUT V.

Quod necessarium est Regi, & cuiusque domino abundare debitis temporalibus, que naturaliter vacantur, ut ponitur causa, & dicitur in sup.

HIS igitur sic deductis, que ad substantiale esse civilitatis, sive pollicis, seu regalis regiminis requiruntur, ad quorum institutionem, & providentiam Rex principaliter debet intendere; agendum est de quibusdam que ad Regem pertinent in relatione ad subditos, unde & sanum regimen quæritur gubernari. Et quamvis supra aliquantulum sit tactum in genere, nunc in specie est tractandum ad majorem declarationem eorum que sunt agenda per Principem. Primum quidem ut in singulis partibus sui regiminis abundet in divitiis naturalibus, quas sic vocat Aristoteles in I. sue Politicæ, vel quia naturales sunt, seu quia homo ipsis naturaliter indiget, ut sunt vineta, nemora, silvæ, vivaria diversorum animalium, & avium genera, de quibus Paladius Palatinus Comes Valentinianus Imperatori, ad præfata exhorbitans, hinculentissimo stilo ac diffusus documentum tradidit. Hinc etiam Salomon Rex volens ostendere magnificentiam sui regiminis, *Edificavit, inquit, Eccles. 11. 4. mihi domos plantavi vineas, feci hortos, & pomoria, & conseci ea cunctis generis animalibus: extruxi mihi piscinas ad irrigandum silvæ lignorum germanianum.* Cujus quidem triplex ratio sumi potest. Una sumitur ex parte usus ipsius rei, qui quidem delectabilior esse videtur in re propria quam aliena, eo quod magis unita. Unio enim est amoris proprietatis, ut tradit Diotysus. Ad amorem autem sequitur delectatio. Cum enim adest quod diligitur, etiam delectationem secum affert. Amplius autem ipsa diligentia operis exercita circa prædicta: in qua quidem homo sibi congaudet, quanto est opus difficilius: magis enim amamus eam non est facile quod sumitur, ut Philosophus dicit. Ex qua ratione & filios diligimus, & quamlibet nostram facturam secundum mensuram operis. Adhibendo igitur sollicitudinem circa proprias divitias naturales jam dictas, gratiores jam sunt quam alienæ: & si gratiores, delectabiliores ipsas dicemus.

Secunda ratio sumitur ex parte officialium Regis. Si enim ipsos oportet recurrere ad convivancos pro necessariis vite sui domini, interdum scandala generantur in subditis vel ex rerum commercio: in quo vel ledit avaritia, que ementem, vel vendentem concomitatur, vel traus conurbat. Unde in Prov. xx. 14. dicitur: *Malum est, dicit omnis emptor: & cum recesserit, tum gloriabitur, quasi fraude vendentem preveniret: & in Ecclesiastico monemur cavere a corruptione emptionis, & negotiatorum, quasi hoc sit proprium eorum in mercando. Amplius autem ex commercio contrahitur familiaritas ad feminas, per quod vel ex incauta locutione in alterutrum, aut aspectu, aut gestu causatur zelotypia inter cives, & inde contra regem provocantur.*

Sed etiam tertia ratio hoc idem confirmat, quam accipimus ex parte rerum venalium. Victualia enim que venduntur, ut in pluribus non carent sophismate; & ideo non sunt tantæ efficaciaz sicut propria ad nutriendum: unde idem Salomon in Prov. v. 15. *Bibe, inquit, aquam de cisterna tua: in hoc comprehendens omne nutrimentum, sed præcipue potum, quia facilius potest sophisticari, & ipsum minus à sua natura, & puritate remotum, citius de ipsius malitia indicat.* Rursus propria victualia sunt majoris securitatis in sumendo, quia possunt facilius ab extraneo venenari, vel esse nociva, quam si in proprio horreo, vel cellario reponantur. Unde & Propheta Isai. xxxiii. 6. in exaltationem retributionis ipsi iusti, *Panis, inquit, datus est ei, & aqua eius (1) fideiiores sunt; quasi propria cibaria, & potabilia securiora sunt ad sumendum.*

CAPUT VI.

Quod expedit Regi habere alias divitias naturales, ut sunt armenta, & greges, sine quibus domini bene regere terram non possunt.

NON solum autem prædicta ad naturales divitias pertinent, sed & diversa genera animalium ex eadem ratione, & causa, ut in precedentibus est ostensum: in quibus primo patri tanquam prædominanti toti humane nature, datum est privilegium regendi, & dominantis, ut in Gen. 1. 28. scribitur. *Crescite, inquit, Dominus, & multiplicamini, & replete terram, & dominamini piscibus maris, & volatilibus cæli, & cunctis animalibus que moventur super terram.* Unde ad regiam majestatem pertinet his omnibus uti, & abundare: & quanto plus in his dominatur, tanto plus primi domini principatum habet similliore, cum omnia sint ad usum hominis deputata in creationis primordio. Propter quod Philosophus dicit in I. Pol. quod venatio animalium silvestrium naturaliter est iusta, quia per eam homo sibi vindicat quod suum est: & de piscatione, & aucupatione similiter dici potest: unde & natura aves rapaces providit, & canes ad huiusmodi officium exercendum. Quia vero in piscibus non est aptitudo loci ad talia ministeria, loco canum, & avium homo retia adinvenit. Ad supplementum igitur, & decorem regni, Rex indiget prædictis: quibusdam quidem ad usum, & esum, ut sunt pisces, & aves, armenta botum, & greges ovium, quibus Salomon abundavit, ut scribitur in Ecclesiaste, & in III. Libro Regum, ad sui magnificentiam ostentandam: aliis autem anima-

(1) Vulgata fideles.

libus Rex indiget ad ministerium, ut sunt equi, & muli, asini, & cameli ad diversa ministeria deputati, secundum varias consuetudines regionum. Horum igitur omnium Rex copiam habere debet, quantum eidem est possibile, sive de animalibus deputatis ad esum, sive ad ministerium, & propter causam jam dictam de aliis divitiis naturalibus: quia res propria delectabiliores sunt, ut superius est ostensum, & tanto plus, quanto plus habent de ratione vite: unde magis accedunt ad divinam assimilationem, quæ est major causa amoris.

Adhuc aliæ sunt cause in prædictis, propter quas expedit Regi ipsas abundare ut propriis. Primo autem ad hoc movet natura, quæ delectatur ex suo opere, dum considerat in eis novum continue modum procedendi in suis actibus sive in vivendo, sive in generando, sive in parturiendo, ex quibus consurgit in dominis admiratio, & ex admiratione delectatio. Quod autem nutritiva sit causa dilectionis, & per consequens delectationis apparet in Exodo in filia Pharaonis, quæ Moysen nutriti fecit, & postea ibidem subiungitur, quod post nutritionem ipsum sibi adoptavit in filium: qua ratione dicit Dominus in Osee xi. 3. *Ego quasi nutritus Ephraim, in hoc insinuans suum affectum ad populum.*

Amplius autem & ipsorum venaria sive silvestrium animalium, sive aliorum, pro quibus se Principes, & Reges gymnasticis exponunt, & filios suos submittunt, valet ad robur acquirendum corporis, & conservandum sanitatem, & cordis vigorandam virtutem, si temperate utantur, ut Philosophus tradit in Ethicis; & hoc cum in pace quiescent ab hostibus, ut solent Reges Franciæ, & Angliæ talibus uti, & ut de Germanis in gestis Francorum scribit Ammonius.

Rursus equitatura ad hoc idem movetur, quæ Reges esse debent ornati ad decorem regni, & ejusdem contra hostes defensionem: ad quod aptiores redduntur, & expeditores, si propria habeant eorum armenta, ut mos est Regibus ac Principibus orientis; quemadmodum & de Salomone scribitur in III. Regum 1v. quod in sua flore prosperitate habebat quadraginta millia præsepia equorum curialium, & undecim millia equorum equastrum, quos custodiebant supradicti Regis præfecti.

Præterea si de animalibus agatur que ordinantur ad esum, adhuc magis competit habere propria sive quadrupedia, sive reptilia, id est pisces: quia omnibus his homo delectabilis utitur ex hoc quod melius nutriuntur, & aptiores efficiuntur ad esum: tum quia re cognita in utendo magis gaudeamus; tum etiam quia securius, & liberius nobis offeruntur ad esum, quod est actus magis nostre proportionatus nature, ex quo & delectabilis agit.

Amplius autem & causa communis jam dicta superius ad hoc faciat scilicet vitario commercii cum civibus, quod potest esse scandali adminiculum, præcavendum officialibus Regis.

Rursus hoc exigit magnificentia Regis ut transeuntibus in cibis, & potibus uberius administratur, & largius: hoc autem fit expeditius, si Reges abundant gregibus & armentis.

Concluditur ergo ex prædictis quod divitiæ naturales necessarie sunt Regi, ut in singulis regionibus proprias habeat ad sui regiminis, & regni munimen.

CAPUT VII.

Quod oportet Regem abundare divitiis artificialibus, ut est aurum, & argentum, & nummismata ex eis conflatum.

SED & de artificialibus divitiis, ut est aurum, & argentum, & alia metalla, & ex ipsis conflata nummismata, necessaria sunt Regi ad munimen regiminis sui. Supposito enim quod collegium sit necessarium secundum naturam ad regimen constituendum, sive politiam, & per consequens Rex, & qui- cunque dominus qui multitudinem regat; oportet ulterius concludere de sibi commisso, videlicet thesauro, ut est aurum, & argentum, & ex eis conflatum nummismata, sine quo suum regimen Rex congrue, & opportune exercere non potest: quod quidem ostendi potest multiplici via.

Prima quidem manifestatur ex parte Regis. Homo enim in communicationibus faciendis, auro, vel argento, sive nummismate utitur ut instrumento. Unde Philosophus dicit in V. Ethic. quod nummismata est quasi fidejussor futuræ necessitatis, quia continet omnia opera sicut ipsarum pretium. Si ergo quilibet indiget, multo magis Rex: quia sic simpliciter ad simpliciter, & magis ad magis.

Rursus, Virtus proportionatur naturæ, & opus virtuti. Natura autem status regalis quamdam habet universalitatem, eo quod communis est populo sibi subiecto. Ergo & virtus, & similiter opus. Si ergo status dominorum secundum suam naturam est communicativus: ergo virtus, & operatio. Hoc autem esse non potest sine nummismate, sicut nec faber, nec carpentarius sine propriis instrumentis.

Item ad idem. Secundum Philosophum in IV. Eth. virtus magnificentie magnos sumptus respicit. Magni autem sumptus ad magnanimitatem pertinent, qui est Rex, ut ipse Philosophus tangit ibidem: unde in Hester 1. scribitur de Assuero, qui in oriente dominabatur centum viginti septem provinciis, quod in convivio quod fecit principibus sui regni, ministrabatur in cibis, & potibus prout exigebat magnificentia Regis. Hoc autem sine instrumento vitæ fieri non potest, quod est nummismata, sive aurum, vel argentum. Quare idem quod prius. Concluditur ergo ex parte Regis, sive thesaurum esse necessarium, qui artificiales divitiis continet.

Secunda via sumitur in comparatione ad populum sive in genere, sive in specie. Quia ad hoc debet Rex abundare pecuniis, ut possit suæ domui providere in necessariis, & storum subvenire necessitatibus subditorum. Ut enim tradit Philosophus VIII. Ethic. sic se Rex habere debet ad populum, sicut pastor (1) ad onera, & sicut pater ad filios, ut in Genesi scribitur: de publico enim ærario frumentum emit, quod ingruente fame distribuit secundum prudentiam Joseph, ne populus fame deficeret. Salustius etiam narrat sententiam Catonis in Catilinario, qualiter respública proficit Romanis: quia ærarium publicum viguit Romæ: quo deficiente ad nihilum est redacta, ut temporibus ejusdem Catonis dicit accidisse.

Amplius autem quodlibet regnum, sive civitas, sive castrum, sive quodcumque collegium assimilatur humano corpori, sicut ipse Philosophus tradit, & hoc idem in Policratio scribitur: unde comparatur

(1) *Lege ad oves, ut quidpiam simile.*

ibidem commune ærarium Regis stomacho, ut sicut in stomacho recipiuntur cibi, & diffunduntur ad membra; ita & ærarium Regis repletur thesauro pecuniarum, & communicatur, atque diffunditur pro necessitatibus subditorum, & regni.

Rursus & in specie hoc idem contingit. Torpe est enim, & multum regali reverentia derogat a suis subditis mutare per sumptibus Regis, vel regni. Amplius autem ex hac subiectione mutui susinetur à dominis ut per subditos, sive quoscumque fiant super regnum exactiones indebitæ, unde status enervatur regni.

Item ad idem. In mutuis sepe mutuans scandalum patitur, quia hæc est natura mutuans, ut difficile sit ei mutuum reddere. Unde sententia ferrus esse. Biantis unus de septem sapientibus: *Amico à te mutuante pecuniam & ipsum, & pecuniam perdis.* Necessarium est igitur Regi artificiales divitiis congregare ex causis jam dictis in comparatione ad populum sive in genere, sive in specie.

Tertia autem via ad hoc idem probandum accipitur in respectu ad rem, sive personam extra Regis dominium constitutas: quarum quidem duo sunt genera: Unum videlicet inimicum, contra quos oportet ærarium publicum Regis esse plenum. Et primo pro sumptibus suæ familie; secundo pro stipendiis militum conductorum, cum contra hostes movet exercitum: tertio ad præsidia resarcienda, vel constituenda, ne hostes invadant terminos sui regni. Aliud autem genus in augmentum tendit sui regni, unde & necessarius Regi est thesaurus. Contingit enim interdum regiones gravi vel penuria, vel onere debitorum, aut etiam ab hostibus; & recurrunt tunc ad regni subsidium, quibus subveniendum cum instrumento vitæ, quod est aurum, vel argentum, vel quodcumque nummismata, subijciuntur eidem, & sic augmentatur regnum.

Liquet ergo ex dictis, Regi necessarias esse artificiales divitiis ad conservationem sui regiminis ex tribus causis jam dictis. Unde etiam in Judith scribitur, quod Holofernes princeps Nabuchodonosor, quando invasit regiones Syriae, & Cilicie cum exercitu magno, tulit aurum & argentum multum nimis de domo Regis paratum, videlicet ad expeditionem contra suos hostes. Et hoc idem de Salomone scribitur in Libro superius allegato (Eccle. 11. 8.) inter actus regalis magnificentie. *Coacervavi, inquit, mihi aurum, & argentum, & substantiam Regum, ac provinciarum;* substantiam vocans nummismatum thesaurum propter tributa ab ipso exacta, & patris sui David, ut patet II. & III. Lib. Regum. Et hoc ideo quia secundum Philosophum in Ethic. humana vitæ sunt instrumentum, ut dictum est supra.

Nec istud contradicit divino præcepto tradito à Domino in Deuteronomio per Moysen quantum ad Reges, & principes populi. Ibi enim lex scribitur: de Rege, quod non habeat auri, vel argenti immensa pondera. Quod quidem intelligendum est ad ostentationem, sive fastum regalem, ut de Creoso Rege Indorum narrat historia: ex qua causa ruinam passus est, quia captus à Cyro Rege Persarum, nudus in alto monte patibulo est affixus. Sed ad subventionem regni omnino est necessarium propter causas jam dictas.

CA-

CAPUT VIII.

Qualiter ad regimen regni, & cuiuscumque domini, necessarii sunt ministri: ubi incidenter distinguitur de duplici dominio, politico, & despotico, ostendens multis rationibus quod politicum oportet esse suave.

NON solum autem divitiis oportet Regem esse munitum, sed etiam ministris. Unde & ille magnus Rex Salomon in prælegato Lib. (cap. 11. 7.) dicit de se ipso: *Possedi servos, & ancillas, & familiam multam nimis.* Quod autem possideret, in dominio videtur esse possidentis: & ideo hoc distinguendum est circa dominium incidenter. Duplex enim principatus ab Aristotele ponitur in sua Politica (quorum quilibet suos habet ministros, licet plures ponat in V. Politicorum, ut supra est distinctum, & infra etiam declarabitur,) politicus videlicet, & despoticus. Politicus quidem, quando regio, sive provincia, sive civitas, sive castrum, per unum, vel plures regitur secundum ipsorum statuta, ut in regionibus continetur Italiae, & præcipue Romæ, ut per senatores, & consules pro majori parte ab urbe condita. Horum autem dominium convenit amplius quadam civilitate regere, eo quod in ipso fit continua de civibus, sive extraneis alternatio; sicut de Romanis scribitur in I. Machab. v111. ubi dicitur, quod per singulos annos committunt uni homini magistratum suum dominari universæ terræ suæ. Unde duplex est in tali dominio ratio quare subditi non rigide possint corrigi, ut in regali dominio.

Ejus sumitur ex parte regentis, quia temporaneum est ejus regimen. Ex hoc enim diminuitur ejus sollicitudo in sibi subditis, dum considerat suum tam brevi tempore dominium terminari. Propter quod & iudices populi Israel, qui politice judicabant, moderatores fuerunt in iudicando quam Reges sequentes. Unde Samuel, qui dictum populum certis iudicavit temporibus, sic ait ad ipsos, volens ostendere suum regimen fuisse politicum, & non regale, quod elegerat, I. Regum x11. 3. *Loquimini, inquit, de me coram Domino, & Christo ejus, utrum bovem cuiusquam tulerim, aut asinum; si quempiam calumniatus suum; si oppressi aliquem; si de manu alicujus munus accepi:* quod quidem qui regale dominium habent, non faciunt, ut infra patebit, & in I. Lib. Regum dictus. Propheta ostendit. Amplius autem modus regendi in partibus ubi politicum est dominium, mercenarius est: mercede enim domini conducuntur. Ubi autem merces pro fine præfigitur, non tantum intenditur regimini subditorum, & sic per consequens temperatur correctionis rigor. Unde & Dominus in Joan. x. 12. dicit de talibus: *Mercenarius autem, & qui non est pastor, cui non est cura de ovibus, quia scilicet ad tempus præponitur, videt lupum, & fugit.* Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est; quasi ipsa merces sit sibi finis regiminis, & subditi sibi postponat: propter quod & antiqui Romani duces, ut scribit Maximus Valerius, curam gerebant reipublice sumptibus propriis, ut M. Curtius, & Fabritius, & multi alii: unde reddebantur ad curam politice audaciore, & magis solliciti, quasi tota in hoc esset eorum intentio, & major effectus: & in talibus verificatur Catonis sententia, quam Salustius refert in Catilinario: *Unde respública ex parva effecta est magna, quia in illis domi fuit industria, foris iustum imperium, animus in consulendo liber, neque delicto, neque libidini obnoxius.*

Secunda autem ratio unde dominium politicum oportet esse moderatum, ac cum moderatione exercitum, sumitur ex parte subditorum: quia talis est eorum dispositio secundum naturam proportionata tali regimini. Probat enim Ptolomeus in quadripartito, regiones hominum esse distinctas secundum constellationes diversas, quantum ad morum regimen, circumscripto semper, secundum ipsum, super stellatum dominium imperio voluntatis. Unde regiones Romanorum sub Marte ponuntur ab ipso, & ideo minus subijcibiles: propter quod ex eadem causa præfata gens esse ponitur insueta pati cum suis terminis, & subdi nescia, nisi cum non possit resistere; & quia impatiens alieni arbitrii, & per consequens superioris invidia. Inter Romanos præsidet, ut I. Machab. v111. cap. scribitur, nemo portabat diadema, nec induebatur purpura; & ulterius subditur effectus istius humilitatis, quia non est invidia, nec zelus inter eos. Quadam igitur placibilitate animi, ut natura requirit subditorum illius regionis, & incensu humili republicam gubernabant: quia, ut tradit Tullius in Philippicis, nullum majus armatarum præsidium charitate & benevolentia civium: quia oportet principem esse munitum, non armis. Et hac etiam sententiam refert Salustius de Carone quantum ad antiquos patres Romanos. Rursus ad idem confidentia subditorum sive de exoneratione domini regentium, sive dominandi in suo tempore congruo reddit ipsos ad libertatem audaces, ne colla submittant regentibus: unde oportet politicum regimen esse suave. Amplius autem certus modus regendi, quia secundum formam legum sive communium, sive municipalium, cui rector adstringitur: propter quam causam & prudentia principis, quia non est libera, tollitur, & minus imitatur divinam. Et quamvis leges à jure naturæ trahant originem, ut Tullius probat in tractatu de legibus, & jus naturæ à jure divino, ut testatur David Propheta Psalm. 117. 7. *Signatum est, inquit, lumen cultus tui super nos Domine:* deficient tamen in particularibus actibus, quibus omnibus legislator providere non potuit ex ignorantia subditorum futurorum. Et inde sequitur in regimine politico diminutio, quia legibus solum rector politicus judicat populum, quod per regale dominium suppletur, dum non legibus obligatus, per eam censet quæ est in peccatore Principis: propter quod divinam magis sequitur providentiam, cui est cura de omnibus, ut in Libro Sapientie dicitur.

Patet igitur qualis est principatus politicus, & modus ejus regendi. Nunc videndum est de principatu despotico.

CAPUT IX.

De principatu despotico, qui est, & qualiter ad regalem reduciatur: ubi incidenter comparatur politicum ad despoticum secundum diversas regiones, & tempora.

EST autem hic advertendum, quod principatus despoticus dicitur qui est domini ad servum, quod quidem nomen græcum est. Unde quidam domini illius provincie adhuc hodie Despoti vocantur: quem principatum ad regalem possumus reducere, ut ex sacra liquet Scriptura.

Sed tunc est questio, quia Philosophus in I. Politicorum dividit regale contra despoticum. Hoc autem in sequenti libro declarabitur, quia ibidem occurrit diffinendi materia; sed nunc sufficiat per divinam Scripturam probare quod dicitur. Traduntur enim le-

ges

ges regales per Samuelem Prophetam Israelitico populo, quae servitium important. Cum enim petivissent Regem à Samuele jam ætate defecto, & filiis suis non juste dominantibus modo politico, ut iudices alii dicti populi fecerant, consulto Domino respondit I. Reg. viii. 7. *Audi, inquit, vocem populi in his que loquuntur... Veritatem contestare eos, & prædicare eis jus Regis. Filios vestros tolle, & ponet in curribus suis, facietque sibi curru, & equites, & præcursores quadrigarum suarum; & constituet aratros agrorum suorum, & messores segetum, ac fabros armorum suorum; filias quoque vestras faciet sibi focarias, unguentarias, ac panificas; & sic de aliis conditionibus ad servitium pertinentibus, quae in I. Lib. Regum traduntur, per hoc quasi volens ostendere quod regimen politicum, quod erat iudicium, & suum fuerat, fructuosius erat populo, cuius tamen superius contrarium est ostensum.*

Ad cuius dubii declarationem sciendum est, quod ex duplici parte regimen politicum regali præponitur. Primo quidem si referamus dominium ad statum integritatis humanæ naturæ, qui status innocentie appellatur, in quo non fuisset regale regimen, sed politicum, eo quod tunc non fuisset dominium quod servitutem haberet, sed præminentiam, & subjectionem in disponendo, & gubernando multitudinem secundum merita cuiuscumque ut sic vel influendo, vel in recipiendo influentiam quilibet esset dispositus secundum congruentiam suæ naturæ. Unde apud sapientes, & homines virtuosos, ut fuerunt antiqui Romani, secundum imitationem talis naturæ regimen politicum melius fuit. Sed quia *peruersi difficile corriguntur, & stultorum infinitus est numerus*, ut dicitur in Eccle. 1. 15. in natura corrupta regimen regale est fructuosius: quia oportet ipsam naturam humanam sic dispositam quasi ad sui fluxum, limitibus refrænare. Hoc autem facit regale fastigium: unde scriptum est in Prov. xx. 8. *Rex qui sedet in solio iudicij, dissipat omne malum intuitu suo. Virga ergo disciplinae, quam quilibet timet, & rigor iustitiæ sunt necessaria in gubernatione mundi: quia per ea populus, & indocta multitudo melius regitur.* Unde Apostolus ad Rom. xi. 4. dicit loquens de rectoribus mundi, quod non sine causa gladium portant. *vindex in iram ei (1) qui male agit.* Et Aristoteles dicit in Ethicis, quod poenæ in legibus institutæ sunt medicine quædam. Ergo quantum ad hoc excellit regale dominium. Amplius autem, & situs terræ secundum stellarum aspectum regimen disponit, ut dictum est supra: unde videmus quasdam provincias aptas ad servitutem, quasdam autem ad libertatem. Propter quod Julius Cæsar, & Amonius qui describunt gesta Francorum, & Germanorum, eos mores, & actus attribuit eisdem in quibus etiam nunc perseverant. Romani autem cives aliquo tempore vixerunt sub Regibus, à Romulo videlicet usque ad Tarquinium superbum, cuius cursus annorum ducentorum sexaginta quatuor fuit, ut historie tradunt. Sic, & Athenienses post mortem Codri Regis sub magistratibus vixerunt, quia sub eodem climate constituti. Considerantes enim quod dicta Regia magis apta foret ex causis iam dictis ad politicum regimen, sic ipsam reterunt usque ad tempora Julii Cæsaris sub consulibus, dictatoribus, & tribunis, quod fuit quadringentorum quadraginta quatuor annorum. In quo quidem tempore, ut dictum est supra, tali regimine multum profecit respublica. Patet igitur qua considera-

(1) Al. Dei. (2) Vulgata & decanos. (3) Al. perpetui.

tionem politiam regno, & regale dominium politicæ præponimus.

CAPUT X.

Habita distinctione dominii, hic distinguitur de ministris secundum differentiam dominorum; & quædam genera ministrorum ostendit omnibus dominis communia: postea probat servitutem in quibusdam esse naturalem.

HIS igitur sic deductis, videndum est de ministris qui ad regiminis sunt complementum: quia si ne eis quodcumque dominium transire non potest, ut per eos secundum gradum personarum exerceant officia, distribuunt opera, & administrant necessaria sive in regno, sive in quacumque republica, & secundum merita cuiuscumque in ea contenti. Unde & primus dux in Israelitico populo Moyses à Jero cognato suo merito redarguitur, ut patet in Exod. xvii. 17. quia ipse solus satisfacerebatur populo suo sine ministris. *Stulto, inquit, labore consumeris tu, & populus iste qui tecum est; & ultra vires tuas est, nec poteris sustinere... Provide, inquit, viros potentes, & timentes Deum: in quibus sit veritas, & qui odint avaritiam, & constituat ex eis tribunos, & contrarios, & quinquagenarios (2) ac denarios, qui iudicent populum.* Hoc & de Romanis invenitur, qui eum Regum regimen cessasset ab urbe, Brutus factus consul, parum in consulatione solus urbem rexit; sed movemibus bellum Sabinis eidem per senatum adjunctus est dictator, qui dignitate consules præibat, quorum primus Lamius vocatus est. Hoc etiam tempore adjunctus est magister equitum, qui dictaturæ obsequeretur, quorum primus Spurius Cassius. Post hæc quasi circa idem tempus instituitur suis tribuni, qui in favorem populi essent: quod pro tanto sit dictum, ad ostendendum quod regimen cuiuscumque collegii, sive provincie, sive civitatis, vel castri, sine ministerio diversorum officialium bene regi non potest.

Sed circa hoc distinguendum de eis videtur secundum diversitatem regiminis: quia oportet ministris dominis cuiuscumque regiminis esse conformes sicut membra capiti. Unde regimen politicum ministris requirit secundum qualitatem politicæ. Propter quod hodie in Italia omnes sunt mercenarii, sicut & domini; & ideo agunt sicut mercede conducti non ad utilitatem subditorum, sed ad lucrum suum, præstituentes in mercede finem. Quando vero gratis ministrabant, ut antiqui Romani, tunc eorum sollicitudo fugebatur ad rempublicam sicut ad finem, & inde proficiebant, sicut Maximus Valerius narrat de Camillo, qui precatu est, quod si alicui deorum felicitas Romanorum nimia videretur, ejus invidia suo, & non republicæ incommodo satiaretur. Sed regalis regiminis alii sunt ministri (3) perpetuis officiis deputati ad ministrandum Regi pro suo, siveque populi fructu, ut sunt comites, barones, & milites simplices, feudatarii, qui ex suo feudo, & ipsi, & sui successores ad regni gubernacula sunt obligati perpetuo. Unde patet & ministros esse necessarios cuiuscumque dominio, & secundum ipsius dominantis conditionem ministros debere constitui. Propter quod, & in Eccle. x. 2. dicitur: *Secundum iudicium populi, sic & ministri ejus; & qualis rector est civitatis, tales & inhabitantes in ea.* Distinguuntur autem, & alia quatuor

CAPUT XI.

Quod necessarium est Regi, & cullebit domino in sua iurisdictione munitiones habere fortissimas, & rationes quare ibi multa ponantur.

POST hæc autem ad robur domini sive regalis, sive politici, necessarium sunt munitiones, ad quas se conferant domestici Regis, vel ipse Rex. Cujus rei documentum accipimus à Rege David, qui postquam cepit Hierusalem, accepit montem Sion pro suo munimine, ibique arcem ædificavit, ubi domum fistulæ ducebantur usque ad Mello, ipsamque arcem suam vocavit civitatem. Hoc autem ubique Reges observant, quod in singulis civitatibus, & castris speciale habent presidium, sibi arcem, ubi degit Regis familia, & officiales ejusdem. Cujus quidem rei multæ sunt causæ.

Una sumitur ex parte Principum, quia expedit eis esse in loco tuto, ut in regendo, corrigendo, & gubernando sint magis securi, & in exequendo justitiam efficiantur audaces. Unde & Romani consules, & senatores tutiores elegerunt locum, videlicet Capitolium: de quo narrat historie, quod tota occupata ab hostibus urbe Roma, in ipso permanserunt illæsi. Amplius autem & Regis, suæque familie major honestas hoc exigit, ne vel eorum commercio cum subditis villicetur in conspectu populi ipsorum majestas; vel ex incauto aspectu, ubi maxima requiritur pudicitia (sicut senes populi Trojani se habebant ad Helenam, ut Philosophus dicit in Ethic.) populus Regis indignationem incurrat; vel ipse, & sui se dehonestandi in subditis occasione assumat: in quem eorum lapsus est Rex David circa uxorem Uriæ scutiferi Joab, quam lavantem vidit de solario domus regie, quam lavantem vidit de solario domus regie, ut scribitur in II. Libro Regum.

Secunda ratio sumitur ex parte populi, qui magis sensibilibus movetur quam ratione ducatur. Cum enim vident magnificos sumptus Regum in munitionibus, facilius ex admiratione inclinantur ad obedientiam, & ad suis parentum mandatis, ut Philosophus dicit in vi. Politicorum. Amplius autem minorem etiam habent rebellandi, seu subjicendi se hostibus, dum nimirum instantur. (1) Cum enim ministros reges munitionibus habent præsentés, sollicitantur audacius ad defensionem sui. Sic & Judas Machabeus fecit de arce Sion, quam devictam cinxit muris fortissimis, & turribus altis pro defensione patriæ contra hostes, ut scribitur in I. Machabeorum: & similiter in Bethsaram munitiones fortissimas extruxit contra faciem Idumææ. Rursus ad idem necessarium sunt munitiones Principibus pro conservandis divitiis, quibus abundare debent, ut dictum est supra, & ut eisdem possint cum sua familia liberius uti, unde & ministri fiant ad preparandum necessaria promptiores: quod est delectabilis, ac honorificentius etiam in domestica domo. Hoc enim est proprium in humanis actibus quod ex ordine debito causant speciem, sive pulchritudinem tanquam in re proportionata, & commensurata in suis partibus: unde consequitur in nobis spiritalis lætitia, quæ ex se quasi extrasit facit: quam passa videtur Regina Saba in aspectu ordinis ministrorum curiæ Salomonis, ut superius est ostensum.

genera ministrorum à Philosopho in Politica, qui habere possunt regimini magis conjuncti. Quidam enim sunt quos habet civitas, sive regimen omnino necessarios ad villa officia exercenda dominorum, de quibus natura providit, ut sint gradus in hominibus, sicut & in aliis rebus. Videmus enim in elementis esse infimum, & supremum: videmus etiam in mixto semper esse aliquod prædominans elementum: in plantis etiam quædam deputata sunt ad humanum cibum, quædam ad finem, & eodem modo in animalibus: sed & in homine inter membra corporis similiter erit. Hoc idem consideramus in relatione corporis ad animam, & in ipsi etiam potentis animæ in alterutrum comparatis: quia quædam ordinatæ sunt ad imperandum, & movendum, ut intellectus, & voluntas; quædam ad servendum eisdem secundum gradum ipsarum: ita inter homines erit: & inde probatur esse aliquos omnino servos secundum naturam. Amplius autem contingit aliquos deficere à ratione propter defectum naturæ: tales autem oportet ad opus inducere per modum servilem, quia ratione sui non possunt; & hoc justum naturale vocatur. Hæc autem omnia Philosophus tangit in I. Politicorum. Sunt autem, & alii ministri ad idem deputati officium alla ratione, ut in bello devicti: quod lex humana non sine ratione sic statuit ad accendendum bellatores pro republica fortiter pugnantium, ut videlicet victi subjiciantur victoribus jure quodam: quod Philosophus in prædicto loco justum legale appellat. Unde isti quamvis vigeant ratione, ad statum tamen rediguntur servorum quodam militari lege ad accendendum corda bellantium: & hunc modum observaverunt Romani. Unde tradunt historie, T. Livium tantæ eloquentiæ virum à Romanis captum, in servitutem redactum, sed propter suam probitatem à Livio nobilissimo Romano, sub cuius ditione traditus erat, manumissus, ab ipso cognomen accipiens, Titus Livius est vocatus: quem libertatis tradidit pro filiis instituendis liberalibus viribus, cui ante non licuisset secundum Principum instituta. Hoc etiam & lex divina præcepit ut in Deuteronomio patet. Sunt autem & alia duo genera ministrorum in familia assistentium; videlicet vel mercede conductorum, seu servitium quædam benevolentia, & amore ad sui honoris cumulum, vel virtutis profectum, ut sunt ministrantes Principi in domestica domo sive de re militari, sive acupii, sive venationis, sive in aliis rebus familiaribus domus: de quibus non est modo dicendum per singula, & pro quibus quis capiat vel amicitiam, vel gratiam dominorum, vel mercedem reportat, vel virtutis laudem acquirit. Unde in Proverbiis (xiv. 35.) dicitur: *quod acceptus est Regi minister intelligens: & in Ecclesiastico (xxxiii. 31.) Si est tibi servus fidelis, sit tibi sicut anima tua.*

Concludendum est igitur, quod ad complementum regni, & fulcimen regiminis, quæ dicta sunt supra de divitiis, & ministris, Princeps debet esse munitionis: propter quod Philosophus dicit in VIII. Ethic. quod non est Rex qui per se non sufficiens, & omnibus bonis superexcellens: quibus omnibus superabundavit Rex Salomon, ut patet in III. Libro Regum (x. 7.) sed præcipue in ornatu, & ordine ministrorum: de quo admirata Regina Saba, *Major est, inquit, sapientia tua quam rumor quem audivi. Beati viri tui, & servi tui, hi qui adstant coram te semper, & audiunt sapientiam tuam.*

(1) An cum enim Reges ministros cum munitionibus habent, &c.?

CAPUT XII.

Quod ad bonum regimen regni, sive cuiuscumque domini pertinet stratas, sive quascumque vias in regione, vel provincia habere securas, & liberar.

EST aliud necessarium Regi ad bonum regimen regni, ad quod ordinantur ipsae munitiones, ut videlicet stratas faciant securas, & apertas ad transeundum sive pro advenis, sive pro indigenis, vel regalibus suis. Viae enim communes sunt omnibus quodam jure naturae, & legibus gentium: propter quod prohibentur à nemine occupari, nec ulla praescriptione, ne quocumque temporum cursu jus de eisdem posset alicui acquiri. Unde in Libro Numerorum, via publica, via regia nominatur ad significandum ejus communitatem: ubi Augustinus in Glossa dictum verbum exponit, quia pro tanto sic appellatur, quia debet esse libera cullibet transeunti innoxio, ratione humane societatis. Propter quod & Isidorus scribitur, quod Amorrhæis contradicentibus, ne filii Israel transirent per eos, cum sola via regia gradi permitterent, hoc est sine læsione aliqua regionis, Dominus mandavit ipsos deleri. Ut autem stratae in sua communitate sint liberæ, & transeuntibus forent securæ, jura Principibus permittunt pedagia. Unde & eis servantibus quæ viaribus sunt prædicta, officiales Principum ipsa merito possunt exigere, & proficiscentes debite obligantur persolvere. Amplius autem, & viarum securitas in regimine regni Principibus est fructuosa, quia illic magis conflunt mercatores cum mercibus, unde & regnum in divitiis crescit: quia ratione in urbe aucta fuit respublica propter vias, circa quas sollicitabantur expeditas habere, & stratae vocabantur Romanæ, ut homines magis redderentur securi ad deferendum merces; ac sub simulatione callida sub nominibus librarum permutatis, ut latrones ignorarent tempus, sicut computistæ scribunt, cum in urbe celebrarentur nundinæ, sic eos decipiebant. Quædam etiam extra urbem instituta fuerunt per Romanos Principes, eorumque sunt intulatae nominibus, ut ex hoc majorem obtinerent firmitatem, & loca tutiora advenientibus redderentur, ut Forum Julii, quod in confinibus multarum provinciarum, & diversis regionibus adhuc nomen remansit. Amplius autem, & per diversos consules, ac senatores Romanos stratae instituta, extendentes se ad diversas provincias, quorum titulis autenticari viderentur, ad liberiozem, ac securiorem accessum ad urbem, vel ad ipsorum memoriam clariorem, ut via Aurelia ab Aurelio Principe, via Appia ab Appio senatore, quarum prima tendebat versus Reatem, ubi historie provinciam Aureliam ponunt, secunda vero in Campaniam suam habebat progressum: ac sic de singulis aliis sive consulis, sive senatoribus, ut Flamminio, vel Aemilio, à quibus stratae, vel provinciae sunt nominatae propter causam jam dictam. Rursus & divinus cultus in hoc augetur, propterea quod promptiores sunt homines ad reverentiam divinam, cum liber est aditus viarum ad indulgentiam, sive ad aditum sancti. Unde & præcipuum motivum Romanorum fuit stratas faciendi securas, divinus videlicet idolorum cultus, pro quo multum zelabat respublica, ut Maximus Valerius scribit in principio libri sui. Sacra etiam Scriptura in Esdra refert reverentiam templi impeditam fuisse propter hostes in circuitu, propter quod

tardata fuit ædificatio templi, juxta quod Domino dicitur in Joan. 11. 20. *Quadragesima & sex annis ædificatum est templum hoc, & tu in triduo ædificabis illud.*

CAPUT XIII.

Qualiter in quolibet regno, & quocumque domino necessarium est nummismata propria; & quos bona ex hoc sequuntur, & quæ incommoda, si non habentur, contingant.

HIS igitur expletis agendum est de nummismate, in cuius usu vita hominis regulatur, & sic per consequens omne dominium, sed præcipue regnum, propter varios proventus quos ex nummismate percipit. Unde & Dominus quaerens à pharisæis simulatorie tentantibus ipsum, *Cujus est*, inquit (Math. 23. 1. 20.) *imago hæc, & superscriptio?* Cumque respondissent, *Cæsaris*: sententiam quassit super ipsos retorsit, dicens: *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo*; quasi ipsum nummismata sit causa ut in pluribus tributa solvendi. De materia autem nummismatis, & qualiter sit Regi necessarium talibus abundare, supra satis est pertractatum. Sed nunc ipsum accipiamus prout est mensura quedam, per quam superabundantia, & defectus reducuntur ad medium, ut Philosophus in v. Ethic. dicit. Ad hoc enim inventum est nummismata ut solvantur litæ in commerciis, & sit mensura in commutationibus. Et licet multa sint genera commutationum, ut ex Philosopho habemus 1. Politicorum, ista tamen expeditior est inter omnes, propter quod inventum dicitur esse nummismata. Unde & politia Licurgi, qui Parthis, & Lydis primo leges tradidit, in quibus nummismata prohibebat, solam commutationem ex alterutroque mercibus permittens, per Philosophum reprobat, ut ex jam dictis apparet. Unde & ipse concludit eodem Lib. Ethic. nummismata constitutum propter commutationis necessitatem, quia per ipsum expeditius fit commercium, ac tollitur in commutando materia litis. Quam quidem habemus ab Abraham patre nostro, qui per multa tempora fuit ante Licurgum, & omnes Philosophos. Unde de ipso scribitur in Genesi, quod agrum emit pro sepultura suorum pretio quadringentorum siclorum publicæ, ac probatæ monetae.

Sed quamvis ex se nummismata sit necessarium, proprium tamen in omni regimine, sed præcipue Regis: cuius duæ sunt causæ. Unam accipimus ex parte Regis; aliam vero ex parte populi subjecti. Quantum ad primum, nummismata, sive moneta propria, ornamentum est Regis, & regni, & cuiuscumque regiminis, quia in ea representatur imago Regis, ut Cæsaris, sicut dictum est supra: unde in nulla re tanta potest esse claritas memoriae ejus, eo quod nihil sic per manus hominum frequentatur quod ad Regem, vel quemcumque dominum pertineat, quantum nummismata.

Amplius autem in quantum moneta regula est, & mensura rerum venalium, in quantum monstratur sua excellentia, ut videlicet imago ipsius sit in nummo regula hominum in ipsorum commerciis. Unde moneta dicitur, quia monet mentem, ne fraus inter homines, cum sit mensura debita, committatur: ut imago Cæsaris sit in homine quasi imago divina, sicut Augustinus exponit pertractans dictam materiam. Nummismata vero dicitur, quia nominibus Principum

pum, effigique designatur, ut tradit Isidorus. Per quod manifeste apparet quod ex nummismate majestas dominorum relucet: & ideo civitates, sive principes, sive prelati hoc pro sua gloria singulariter ab Imperatoribus impetrant ut habeant speciale nummismata.

Rursus nummismata propria cedit in commodum Principis, ut dictum est supra: quia per ipsum mensurantur tributa, & quæcumque exactioes quæ fiunt in populo, ut in lege mandabatur divina, circa oblationes videlicet, & redemptiones quascumque sacrificii loco.

Amplius autem ipsius factura propter auctoritatem Principis causatur commodum Regi: quia nulli alii licet sub eadem figura, & superscriptione cudere, ut jura gentium mandant. In qua quidem, etsi liceat suum jus exigere in cudendo nummismata, moderatus tamen debet esse Princeps quicumque, vel Rex sive in mutando, sive in diminuendo pondus, vel metallum: quia hoc cedit in detrimentum populi, cum sit rerum mensura, sicut supra dictum est: unde tantum est mutare monetam, sive nummismata, quantum stateram, sive quocumque pondus. Hoc autem quomodo Deo displicat, in Proverb. 23. 10. scribitur. *Pondus, inquit, & pondus, statera, & statera, turumque abominabile est apud Deum*: de quo & graviter Rex Aragonum reprehendit ab Innocentio Papa, quia nummismata mutaverat diminuendo in populi detrimentum. Propter quod & filium obligantem se per juramentum dictam servare monetam, à dicto absolvit juramento, eidem mandans ut ipsam ad pristinum statum reformaret. Jura etiam in nummismatis habent mutui, & pactionibus quibuscumque: mandant enim solvi mutua, & pacta servari juxta illius temporis nummismata in omni mensura qualitate, & quantitate. Concluditur ergo qualiter unicuique Regi nummismata propria est necessarium.

Sed etiam ex parte populi adhuc nummismata Regis propria est necessarium, ut etiam ex jam dictis apparet. Primo, quia expeditior est in commutationibus mensura. Rursus quia certior inter populares est. Multi enim sunt qui alias monetas ignorant, & de facili possunt simplices præveniri fraude, quod est contra formam regalis Regiminis: circa quod Romani Principes providerunt. Unde tradunt historie, quod tempore Domini nostri Jesu Christi in signum subjectionis Romanorum unum erat nummismata in toto orbe terrarum, in quo erat Cæsaris imago: quam statim cognoverunt pharisæi sciscitari à Domino Jesu Christo ad discooperiendum eorum fraudem: & istud nummismata decem usuales valebat denarios; quod solvebat quilibet telenariis prædictorum Principum, sive eorum gerentibus vicem in provinciis, vel civitatibus, seu castris.

Rursus propria nummismata fructuosius est. Cum enim extraneæ monetae communicantur in permutationibus, oportet recurrere ad artem campsoriam, cum talia nummismata non tantum valeant in regionibus extraneis, quantum in propriis: & hoc sine damno esse non potest. Et præcipue accidit in paribus Theoniarum, & regionibus circumstantibus, propter quod coguntur cum de loco ad locum transeunt, massam auri, vel argenti secum deferre, & quantum in commutationibus rerum venalium indigent, tantum vendunt. Unde Philosophus in Lib. IV. Politic. species pecuniarum distinguens, sive artis pecuniarie, sive nummismaticam, sive campsoriam obolotaticam, & cathos; primam solam dicit esse naturalem, quia ad commutationem rerum naturalium or-

dinatur: quod facit proprium nummismata, & non aliud, ut ex jam dictis apparet. Propter hoc ipsam solam commendat aliis supradictis spreis, & de quibus infra dicetur.

Concludendum est igitur in omni regimine pro conservatione domini, & præcipue regalis, necessarium esse nummismata propria, sive ex parte populi, sive ex parte Regis, vel regiminis cuiuscumque.

CAPUT XIV.

Qualiter ad bonum regimen regni, & cuiuscumque domini, sive politica, pondera, & mensurae sunt necessariae, exemplis, & rationibus persuadetur.

POST hæc autem agendum est de ponderibus, & mensuris, quæ necessaria sunt ad domini cuiuscumque regimen conservandum, sicut & nummismata: quia cum eis solvantur tributa, seu etiam quia per ipsa lites diminuuntur, & in emptionibus, & venditionibus fidelitas servatur: vel quia, sicut & nummismata, vitæ sunt humane instrumenta, immo plus imitantur naturalem actionem quam nummismata, quia scriptum est in Lib. Sapientie 31. cap. quod omnia disposuit Deus in numero, pondere, & mensura. Si ergo omnes creature his tribus limitibus terminantur, magis videretur quod pondus, & mensura à natura trahant originem, quam nummismata, & ideo magis necessaria in republica, sive in regno.

Amplius autem pondus, & mensura, in quantum talia, semper ordinantur ad mensurata, & ponderata, aliter per se nihil sunt. Sed nummismata, quamvis sit mensura, & instrumentum in permutationibus, tamen per se aliquid esse potest; puta, si confletur, erit aliquid, videlicet aurum, vel argentum. Ergo semper non ordinabitur ad permutationes. Et hoc etiam habet veritatem in aliis speciebus pecuniarum, immo amplius, ut in campsoria, quæ non proprie ordinatur ut sit mensura rerum venalium, sed magis ad permutationem nummismatis. Item in obolotaticis, quæ consistit circa ponderis excessum in permutationibus: quibus inventis supra pondus, in metalla resolvuntur, ut sunt ponderatores in trabucheris, & aliis ponderibus. Item nec cauchos, id est ars furnaria, quæ magis ordinatur ad nummismata sicut ad finem, aliis permutationibus exclusis: de quibus speciebus in 1. v. Politicorum agit Philosophus, & infra dicitur, & supra est tactum.

Rursus. Illi actus sunt maxime necessarij in republica, sive in regno, qui ex jure naturæ procedunt: quia leges instituta per Principes idem habent initium, alias juxta leges non essent. Sed talia sunt de jure naturæ, quia adæquant naturalem justitiam. Sic ergo ad naturam regni, sive politia, mensurae, & pondera sunt necessaria.

Hinc est quod primus dux Israeliticus populi, videlicet Moyses, ut describit Isidorus, tradendo leges divinas, quæ primæ fuerunt, simul cum illis pondera, & mensuras constituit, sive pro cibis, & pannis, ut ephi, & gomor, & modius, & sextarius; sive in terris, & pannis, quæ cubitales habent mensuras; sive in auro, & argento, & nummismatis, quæ sunt statera, & alia pondera. Unde cum dictus Moyses in Levitico exhortaretur populum ad justitiam faciendam, statim subjungit regulas naturalis justitiæ, ut Origenes ibidem exponit. *Non facietis, inquit, iniquum aliquid in pondere, & mensura. Statera justa, & æqua sint pondera, justus modius, æquusque sextarius.* Refert iterum Isidorus, quod Sidon Argus

Græcis mensuras dedit, ubi tunc florebat Argivorum regnum circa tempora prælati ducis Moysis. Narrant etiam historici Ceterem mensuras agriculturæ, & frumenti Græcis Sicione tradidisse. Unde & dea frumentaria, & demetra est vocata.

Ex his ergo apparet quod naturaliter oportet Regem, vel quemcumque dominum ad bonum ipsorum regimen mensuras, & pondera populo sibi subiecto tradere propter causas jam dictas, & exemplo dictorum Principum, de quibus nunc est actum.

CAPUT XV.

Hic sanctus Doctor declarat, quod oportet Regem, & quemlibet dominum ad conservationem sui status adhibere sollicitudinem ut de erario publico provideatur pauperibus: & hoc exemplis, & rationibus probat.

EST autem & aliud quod est ad bonum regimen pertinens regni, sive provincie, vel civitatis, vel cujuscumque principatus, ut videlicet de communis erario provideatur per Principem qui præsit indigentibus pauperum, pupillorum, & viduarum, ac advenis, & peregrinis assistat. Si enim natura quemcumque non deficit in necessariis, ut Philosophus dicit in III. de cæl. & mundo, multo minus & ars, quæ imitatur naturam. Inter omnes autem artes ars vivendi, & regendi superior, & amplior est, ut tradit Tullius de Tusculanis questionibus. Ergo Reges & Principes in necessariis deficere non debent indigentibus, immo porius subvenire.

Præterea Reges & Principes vices Dei gerunt in terris, per quos Deus mundum gubernat sicut per causas secundas. Unde & Samuel Propheta spreus in dominio, cum querelam proponeret coram Deo, responsum habuit, quod non ipsum Israeliticus populus spreverat, sed Deum, cujus videlicet vices gerebat: & in Prover. vii. 15. dicitur: *Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.* Sed Deo specialiter est cura pauperum, ad naturæ ipsorum defectum supplendum: propter quod sic agit divina providentia circa indigentem sicut pater erga filios impotentes, de quibus amplior incumbit sollicitudo propter ampliorum necessitatem. Unde & ipse Dominus sibi reputat fieri specialiter quod fit pauperi, ipso attestante, qui dicit (Matth. xxv. 40.) *Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.* Ergo ad istum defectum pauperum supplendum, sicut vices Dei gerentes in terris, Principes, & prælati sunt debitores, & sicut patres, quos cogit officium esse auxiliatores subditorum, ut Philosophus dicit in VIII. Ethic. ipsorum cum effectu beneficii specialem debent curam habere. Talem autem sollicitudinem habuit Philippus Rex Macedo circa Phisiam; quem, ut scribit Vegetius Lib. III. de re militari, cum prius haberet offensum, audiens ipsum licet nobilem habere tres filias, & cum ipsis inopia premi, ab admonitionibus de hoc, querens utrum melius foret partem agram corporis abscondere quam curare, familiariter accessit, & accepta de facultatum domesticarum pecunia instruxit, & fideliorum habuit.

Amplius autem quia Reges & Principes communes habent actiones, & universalem diligentiam subditorum, cum non sufficiat homo solus ad proprias actiones, oportet quod in multis deficiant; quia talis actio, sive actiones, quæ sunt populum gubernare,

(1) *Vulgata*: quasi signaculum.

judicare, ac unicuique suorum subditorum secundum merita providere, transcendit virtutem naturæ: propter quod dicitur quod est ars artium regimen animarum: & arduum est valde ut qui nescit tenere moderamina vitæ suæ, iudex fiat vitæ alienæ. Secundum quam causam Sauli assumpto, & unctio in Regem per Samuelem Prophetam præcipitur quod ascenderet ad cuneum Prophetarum, ut ibidem per elevationem mentis prophelandum cum eis, circa popululum gubernandum ex divina influenza haberet notitiam agendorum: quod & factum fuit, ut patet I. Reg. x. Unde impossibile est Reges & Principes non errare propter dictam causam, nisi ad illum qui omnia gubernat, & omnium est conditor, se convertant. Et propter hanc causam dicitur in Ecclesiastico de Regibus Israeliticis populi, quod præter David, Ezechiam, & Josiam, qui fuerunt viri spirituales, & à Deo illuminati, omnes peccaverunt Domino. Isti autem defectui subvenitur per elemosinæ beneficium, unde pauperes sustententur; sicut per Danielelem Prophetam dictum est illi Principi ethnico Regi Babylonis Nabuchodonosor, qui in toto oriente generalis erat Monarcha (Dan. iv. 24.) *Peccata tua elemosynis redime, & iniquitates tuas in misericordiam pauperum converte.* Sunt ergo ipse elemosinæ, quas faciunt Principes indigentibus, quasi quidam fideus coram Deo pro ipsis ad solvendum debita peccatorum, ut Philosophus dicit de numismate respectu rerum venalium. Et sicut numisma est mensura in permutationibus pro vita corporali, ita elemosyna in vita spiritali: propter quod in Eccli. xvii. 18. dicitur: *Elemosyna viri (1) quasi sacculus cum ipso, & gratiam hominis quasi pupillam oculi conservabit.*

Ex his igitur satis est manifestum, qualiter oportet Regibus, & cuicumque domino in ipsorum dominio de communi erario reipublicæ, sive regali, pauperibus providere. Hinc est quod in singulis provinciis, civitatibus, & castris, ad talia ministeria exercenda sunt hospitalia instituta sive per Reges, sive per principes, & cives ad pauperum inopiam sublevandam, & non solum apud fideles, sed etiam infideles. Domo enim instituebant hospitalitatis ad pauperum subventionem, quas Jovis hospitalia nominabant, ut patet in Libro II. Machab. propter effectum benevolentie, & pietatis, qui eidem attribuitur planeræ, secundum astrologos. De Aristotele etiam tradunt historici, quod Alexandro exhortatoris litteras destinavit, quod pauperum inopie memor esset ad prosperitatem sui regiminis augmentandam.

CAPUT XVI.

Hic sanctus Doctor declarat qualiter oportet Regem, & quemcumque dominum, ad cultum divinum intendere, & quis fructus ex hoc sequatur.

HIS habitis agendum est de cultu divino, ad quem Reges & Principes studere debent: toto conatu & sollicitudine sicut ad finem debitum: & ideo hic in hoc ultimo capitulo traditur: de quo Rex ille magnificus Salomon in Eccle. xii. 13. scribit: *Finem loquendi omnes pariter audiamus. Dum time, & mandata eius observa: hoc est enim omnis homo.* Et quamvis iste finis omnibus sit necessarius, divinus videlicet cultus, & reverentia per observantiam mandatorum, ut jam dictum est; Regi tamen magis competit, & hujus rei est magis debitor propter tria quæ sunt in ip-

ipso, quia videlicet homo, & quia dominus, & quia Rex.

Quia homo singulariter à Deo creatus: cæteras enim creaturas Deus dicendo fecit; cum vero hominem creavit, dixit (Gen. 1. 26.) *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Unde Apostolus in Act. Apostolorum xvii. 28. refert verba Arati Poetæ dicentis: (1) *Ipsius enim genus Dei sumus.* Ex hac ergo parte debitores sumus omnes Deo in generali ad divinam reverentiam, quod est primum præceptum prime tabule: unde dicitur populo Israelitico in Deuter. cap. vi. 4. per Moysen, & per consequens nobis: *Audi Israel: Dominus Deus tuus, Deus unus est:* quasi ipse solus sit cui debetur reverentia, & honor, inquantum ab ipso solo creati sumus, & singulari quadam prærogativa producti. Et propter hoc habita consideratione tanti beneficii subdit Moyses in eodem statim loco, dicens: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota fortitudine tua:* in hoc volens ostendere quod totum Deo debeamus quod sumus. Et in recognitionem ejus præceptum de decimis fuit institutum, ad quod quilibet obligatur non in quantitate numeri, sed cuicumque rei ex dicta jam causa. Sed quamvis quilibet ad hoc sit obligatus, plus tamen Princeps etiam sicut privata persona, inquantum plus participat de nobilitate humane naturæ ratione sui generis unde trahit originem, & inde nobilitatem, ut Philosophus probat in sua Rhetorica. Qua consideratione motus Cesar Augustus, qui & Octavianus, ut historici tradunt, divinos honores non sustinens, qui eidem exhibebantur à Romano populo propter corporis ejus pulchritudinem, & animi probitatem, suum creatorem & factorem quasivit à Sybilla Tyburina, quem & invenit & adoravit: prohibuitque edicto publico ne ipsum ulterius aliquis de dicto populo adoraret, vel Deum, aut Dominum vocaret.

Amplius autem inquantum dominus, quia non est potestas nisi à Deo, ut Apostolus dicit ad Romanos xii. cap. unde & vices Dei gerit in terris, ut dicitur est supra. Propter quod tota virtus Domini ex Deo dependet sicut ejus ministri. Ubi autem est dependentia (2) in dominio, necessaria est superioris reverentia, quia per se nihil est, ut in ministris regalium curiarum contingit. Propter quod in Apocalypsi quotiescumque agitur de celestium spirituum ministerio, qui per seniores tantum maturiores in actionibus, & animalia quæ potius aguntur quam agant, ex vehementi irradiatione divina, & in ministerio designantur, semper de eisdem subjungitur, quod *cecidissent in facies suas, & adoraverunt Deum:* qui quidem duo actus sunt latræ, seu divini cultus. Unde & ille Nabuchodonosor Monarcha in oriente, ut scribitur in Daniele, quia suum dominium non recognoscebat à Deo, secundum suam imaginationem, in bestiam est translatus, & dictum est ei (Dan. iv. 22.) *Septem tempora mutabuntur super te, donec scias quod dominetur Excelsus in regno hominum, & cuicumque voluerit, det illud.* Circa quod etiam monitus Alexander, ut historici tradunt, cum proposito vadens in Judæam destruendi regionem, cum appropinquant Hierusalem ei irato in albis Summus Pontifex occurrisset cum ministris templi, mansuetus, & de equo descendens, ipse eum vice Dei reveritus est, & ingressus templum, maxime honoravit dominum, & gentem totam pro divina reverentia libertate donavit.

Non solum autem sicut homo, & dominus ad divinum obligatur cultum, sed etiam sicut & Rex, quia inunguntur oleo consecrato, ut patet de Regibus Israeliticis populi, qui oleo sancto inungebantur manibus Prophetarum: unde & Christi Domini vocabantur propter excellentiam virtutis, & gratiæ in conjunctione ad Deum, quibus præditi esse debebant; secundum quam unctionem consequebantur quandam reverentiam, & delationem honoris. Propter quod etiam David, quia præcidit clamydem Regis Saulis, percussit pectus suum in penititudinis signum, ut scribitur in I. Lib. Regum. Rex etiam David cum lamentabiliter deplorat mortem Saulis, & Jonathæ, ita querelam proponit de Allophylorum irreverentia, quod sic occiderant Regem Saul, quasi non esset unctus oleo, ut in fine scribitur secundi Libri Regum. Cujus sanctitatis etiam argumentum assumimus ex gestis Francorum, & beati Remigii super Clodoveum Regem primum Christianum inter Reges Francorum, & delatione olei desuper per columbam, quo Rex præfatus fuit inunctus, & inunguntur posteriori signis, & potentis, ac variis curis apparentibus in eis ex unctione prædicta. Amplius autem & in dicta unctione, ut Augustinus ait de civitate Dei, figurabatur Rex verus & Sacerdos, juxta Danielelem Prophetam ix. cap. Cum venerit, inquit, Sanctus sanctorum, cessabit unctio vestra. Inquantum igitur figuram gerunt in hac unctione illius qui est Rex regum, & Dominus dominantium, ut dicitur in Apocal. xix. cap. qui est Christus Dominus noster, debitor est Reges ad ipsum imitandum, ut sit debita proportio figuræ ad figuratum, ut debita ad corpus: in quo verus ac perfectus cultus divinus includitur.

Paret igitur quam necessarium sit cuilibet domino ut sit Deo devotus & reverens, sed præcipue Regi ad conservationem sui regiminis: cujus exemplum trahimus quidem à primo urbe Regi, videlicet Romulo, ut historici tradunt. In primordio enim sui regiminis in urbe Romana fabricavit asylum, quod templum pacis nominabat, multis amplians gratiis: pro cuius numine, & reverentia omnem sceleratum, qui ad ipsum confugeret, cuicumque stateras esset, reddebat immunem. Qualem autem habuerint exitum posterius ejus, qui in divino cultu fuerunt negligentes, & qui fuerunt ferventes, scribit Valerius Maximus in principio Libri sui. Quid vero dicam de deicolis Regibus sive veteris, sive novi testamenti? Omnes enim qui ad divinam reverentiam fuerunt solliciti, feliciter suum consummaverunt cursum; qui vero è contra, infelicem consecuti sunt exitum. Tradunt etiam historici quod in qualibet monarchia ab initio sæculi tria se invicem per ordinem comitanti sunt, divinus cultus, sapientia scholastica, & secularis potentia. Quæ quidem tria se invicem per ordinem consequuntur, & in Rege Salomone ex suis meritis conservata sunt, quia per divinam reverentiam cum descendit in Ebron locum orationis, assumptus in Regem consecutus est sapientiam, & ex utroque ulterius in regali virtute super Reges sui temporis excellentiam. Cum vero à vero cultu Dei recessit, infelicem exitum habuit, ut patet in III. Libro Regum.

Hæc igitur de pertinentibus ad regimen cuicumque dominii, sed præcipue regalis, in hoc Libro in tantum sint dicta.

(1) *Vulgata*: Ipsius enim & genus sumus. (2) *Al.* à dominio.